

Музика і танці Індії

Витоки різнобарвної і самобутньої музики Індії сягають перших індійських цивілізацій. Священні гімни Веди виконували речитативом. Поряд з культовою, храмовою існувала народна та світська (придворна) музика. У суспільстві музичному мистецтву надавали великого значення. Вважали, що воно має чудодійну силу, впливає на природу, тварин. Співом, на думку давніх індусів, можна викликати навіть пожежу. Як свідчить легенда, співець, якого господар змусив співати заборонену мелодію, згорів живцем, хоча стояв по горло в річці. Індуси вірили, що під час посухи наспівом можна було викликати дощ, приборкати розлючених слонів, вони вміли мелодією на флейті заклинати змій.

Богиня Сарасваті (грає на віні)

Найхарактернішою рисою художньої культури Індії є синтез мистецтв — поезії, музики (вокальної та інструментальної), хореографії, що створював оригінальний жанр — танцювальну драму. Він дістав назву сангіт. На такому синтезі побудовано гру в традиційному народному театрі Індії. Існували також лялькові та тіньові театри, класична драма (мовою санскрит). Під впливом цієї традиції виник унікальний вид національного живопису на музичні теми ваніка, де сім звуків асоціювалися із сімома кольорами та певними графічними формами.

Заклинатель змій грає на флейті пунгі

Індійцям загалом притаманні космологічні уявлення про музику: сім звуків символізували сім відомих на той час планет Сонячної системи. Звук розглядали як енергію космосу, а ритм — як розвиток Всесвіту. Для теорії музики, що розробляли індуси, притаманна числова містика (число «7» вважали священним).

Пунгі

Для індійського вокального мистецтва характерні колоратурний спів, мелізматика (наприклад, трелі горлом чи язиком). Висока культура виконання передбачала імпровізацію — вокальну та інструментальну.

У період мусульманського завоювання (з VII ст.) музична культура індійського регіону, переважно північного, увібрала низку традицій та інструментів арабської музики, а в період європейського колоніального панування — елементи музики Європи.

В Індії з давніх-давен поширені музичні інструменти всіх основних груп — струнні, духові, ударні. Цікаво, що сучасні індійські музиканти грають на них, точно дотримуючись стародавніх традицій.

Індійська музика монодійна, тобто одноголосна. В її основу покладено мелодичний наспів — рагу. Раги відповідали певним порам року, доби, наприклад вранішня рага, полуденна, вечірня тощо. Кожному звуку відповідав поетико-колірний символ.

Елементом ритму була тала. Виконавці нерідко використовували 15—20 тал, а для підготовленої аудиторії — удвоє більше. Рагу можуть виконувати кілька годин.

Віна — старовинний семиструнний щипковий інструмент (4 мелодійні струни і 3 резонаторні). Має два круглі резонатори: один, дерев'яний, біля основи; другий, із висушеного гарбуза, — біля грифа (він створює ефект об'ємного звучання). Дерев'яна шийка — довга, масивна, гриф — із бамбука. Грають плектром. Існує близько 20 різновидів. За ніжний і багатий відтінками тембр віну називають царицею струнних. Її можна побачити на численних зображеннях чотирирукої богині Сарасваті, покровительки мистецтв, яка сидить у позі лотоса і однією парою рук грає на віні, у другій парі рук тримає Веди і чотки.

Ситар — старовинний струнний щипковий інструмент типу лютні, що використовують у класичній музиці. Він має 7 основних і 9—13 резонаторних струн, розміщених під основними. Корпус із гарбуза, гриф — дерев'яний, широкий і довгий. Грають плектром (із дроту), сидячи на підлозі зі схрещеними ногами. Ситар став популярним у рок-музикантів після того, як Джордж Харрісон зіграв на ньому одну з пісень «Бітлз».

Ситар

Сарангі — струнний смичковий інструмент, поширений у північній частині Індії. Має 4 основні струни і 25—30 резонаторних. Корпус — із суцільного шматка дерева (має виїмки з обох боків), шийка широка. Використовують для акомпанементу під час співу, здатен точно передавати модуляції людського голосу.

Сарангі

Табла — індійський парний барабан. Грають долонями водночас на двох — великому і малому. Грою на таблі супроводжують спів, виконання на ситарі або акомпанують під час танців. Гра на таблі зображена на древніх рельєфах печерних храмів.

Табла

Із духових інструментів поширена поперечна флейта з бамбука бансурі, яку називають флейтою Крішні. Існує екзотичний ритуальний інструмент у вигляді великої мушлі (конх), індуси вважають, що в ньому живе морський демон, якого переміг бог Вішну.

Конх

Як бачимо, інструментарій індійців багатий та різноманітний. У різних регіонах інструмент має відмінні назви. Невичерпна фантазія народу змушувала звучати навіть дерево та метал.

Крішна з флейтою

У XX ст. виконавці на ситарі, наприклад віртуоз Раві Шанкар (1920—2012), та на інших національних індійських інструментах почали гастролювати країнами світу. Розвиваються династичні музично-виконавські традиції. Наприклад, династія Ханів — Імрат та його чотири сини.

Індійський танець — своєрідна танцювальна драма — став ознакою художньої культури країни. Крім власне танцю, він охоплює спів і міміку. До головних елементів індійського танцю належать: мудра — позиції пальців і хаста — позиції рук щодо тіла.

Класичні індійські танці (бхаратанат'ям, катхакалі)

За допомогою танцю можна, як вважали індуси, передавати найрізноманітніші почуття, відображати Всесвіт. В одному з давніх трактатів ідеться про 21 поворот голови. Вони слугували виявом таких почуттів, як страх, подив, байдужість, холодність, пристрасть, нетерпіння тощо. Гнучкою мовою почуттів були рухи рук, згадується 57 їх варіантів.

Індійські танцівник і танцівниця: Удай Шанкар (на марці), Каламандалам Хемалента

Танцівник має можливість не тільки висловити свої емоції, а й розповісти глядачеві історію, передати певні, у тому числі абстрактні, поняття. Жестами виконавець зображує лотос, слона, рибу, крокодила тощо.

Світовим рекордом визнали представники Книги рекордів Гіннеса народний танець Каламандалам Хемалента з Індії тривалістю 123 години.

Теми танців — сюжети легенд, епічних творів, наприклад «Рамаяни», та ін., підказані природою, життям (жнина, риболовля, ринок, ремесла, побут тощо). Класичний танець поділяють на кілька стилів.

Філософські ідеї через танцювальну символіку втілено у відомій бронзовій статуетці «Шива-Натараджа» (XI ст.). Танцівник розміщений у колі — німбі з вогню — і втілює велич руху Всесвіту. Шиву зображено із двома парами рук у характерних жестах: одна ліва тримає вогонь — символ очищення; друга ліва, що нагадує хобот слона, — символ сили та влади; одна права тримає двосторонній барабанчик — символ пробудження; друга права — жест підбадьорення. Волосся розвіюється, передаючи божественну енергію. Скульптура поєднує релігійні, філософські, естетичні уявлення індусів. Цей образ став метафорою космічного руху.

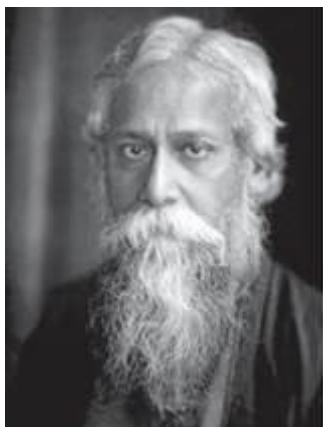
Статуетка танцюючого Шиви

Вагомий внесок у музичне мистецтво зробив поет-драматург Калідаса (близько V ст.). Філософ, просвітитель, письменник, музикант і художник XIX—XX ст., лауреат Нобелівської премії Рабіндранат Тагор (1861 — 1941) у музичному мистецтві спирався на північноіндійські та бенгальські традиції. Він поєднував їх з європейськими досягненнями, втілював ідею єдності Заходу та Сходу. Він написав більше 2000 пісень на власні та класичні вірші (серед них — гімни Індії, Бангладеш), 14 драм, які ставив у театрі, де сам грав головні ролі, сприяв популяризації танцювальних стилів.

Скульптура Калідаса

Стимулом розвитку композиторської професійної творчості стала кіномузика, у якій своєрідно поєдналися національні та західноєвропейські традиції. Індійський культурний регіон виявився вельми сприйнятливим для розвитку кінематографа. В Індії сформувалася самобутня національна школа. Вже через рік після першої демонстрації фільмів братів Люм'єр на індійський екран вийшла стрічка «Прибуття поїзда на бомбейський вокзал», з якого починається літопис індійського кіно.

Рабіндранат Тагор

Сучасна індійська кіноіндустрія, що випускає понад 1000 кінострічок на рік, є найбільшою у світі. Головний кінематографічний майданчик Боллівуд розташований у мегаполісі Мумбаї (колишній Бомбей). Касові збори боллівудських фільмів (мовою

хінді) становлять понад мільярд доларів щорічно. Водночас мережа численних регіональних кіностудій сприяє розвитку культурного і мовного різноманіття.

Комерційна орієнтація індійського кінематографа вплинула на активний розвиток мелодрами. Яскраві музичні фільми, у яких класичні прийоми цього жанру органічно поєдналися з індійськими міфологічними уявленнями та фольклорними традиціями, заворожують глядачів своєю емоційною насиченістю й екзотичністю.

Творчість відомого режисера і актора — «батька індійського кіно» Раджа Капура (1924—1988) («Бродяга» (1951), «Боббі» (1973) тощо) — органічно поєднує елементи соціальної драми, комедії, музичного фільму.

Радж Капур

У сучасних голлівудських блокбастерах багато музики й танцювальних сцен. Саме від якості музики і пісень нерідко залежить успіх кінокартини. Саундтреки випускають ще до прем'єри фільму, щоб підіграти інтерес публіки, таким чином вони стають популярними.

Здобуло визнання і авторське («паралельне») кіно Індії. Представником цієї «нової хвилі» є індійський режисер Мрінал Сен (нар. 1923).

Мадхурі Дікшит і Айшварія Рай у мелодрамі «Девдас» (реж. Санджай Ліла Бхансалі, 2002)

Музично-хореографічне мистецтво і кінематограф індійського регіону справили помітний вплив на розвиток культур країн Азії та інших континентів. Водночас сама Індія — «країна мудреців» залишається однією з найцікавіших для вивчення та відвідин.

Мистецька скарбничка

Рага — система звуковисотностей, ладів, що виражає взаємозв'язок природних, емоційно-психологічних та музичних законів. Існують лади, що поділяють октаву на інтервали, менші за півтон (до 25 ступенів).

1. Які музичні інструменти струнної, ударної та духової груп набули поширення в індійському культурному регіоні?
2. У чому полягає специфіка сангіту — індійського синтезу мистецтв?
3. Чи можна вважати індійський танець унікальним явищем культури?